

CERAMICA AFRICANĂ CU DECOR ÎN RELIEF DE LA DUROSTORUM

de C. MUȘEȚEANU și D. ELEFTERESCU

Articolul prezintă două mici fragmente, dintr-o farfurie (forma Hayes 53) și dintr-o tavă (Hayes 56), de tipul denumit „**African Red Slip Ware**”, descoperite întâmplător la **Durostorum**, decorate cu reliefuri realizate în tipar. Piesele datează din sec. IV-V și sunt importante ca repere cronologice și dovezi pentru importul **ceramicii de lux africane** la Dunărea de Jos.

Între piesele din lut descoperite cu ocazia unor cercetări de suprafață în zona atelierelor ceramice de la **Durostorum** s-au aflat și două fragmente de vase africane de lux cu firnis roșu și decor în relief.

1. Farfurie fragmentară (fig. 1/a), se păstrează doar un mic fragment din fundul vasului. Argila fină, slab granulată, are culoarea roșie portocalie. Suprafața este bine netezită, impurități și nisip în particule mici, unele urme de mica aurie, de cuarț alb sau maron sunt frecvent vizibile împreună cu particule negre. Firnisul este o replică mai fină a pastei, fiind de bună calitate, dar fără luciu. Culoarea are o nuanță mai tare decât a pastei.

Decorul în relief, păstrat fragmentar, pare să reprezinte în stânga un personaj masculin îmbrăcat într-o scurtă. În dreapta apar, destul de stilizate, limbile unui foc. Muzeul Dunării de Jos, Călărași, inv. nr. 35 133.

2. Tavă dreptunghiulară fragmentară (fig. 1/b), se păstrează un mic fragment din fundul plat al piesei. Argila și firnisul sunt identice cu precedentă.

Decorul în relief, realizat în tipar, reprezintă în dreapta picioarele unui personaj masculin care ține în mână o sulită cu vârful în jos, în stânga este redată o coadă de cal (?).

Muzeul Dunării de Jos, Călărași, inv. nr. 35 134.

Cele mai importante studii privind ceramica africană cu figuri în relief sunt datorate lui I. Salomonson și J. Hayes, care, între altele, modifică denumirea lui N. Lamboglia de „T. S. Chiara C și D” cu cea de „**African Red Slip Ware**”¹. Recent, J. Garbsch reia în două articole problema platourilor dreptunghiulare, ordonând iconografia lor și încercând și o eșalonare a datării lor între anii

¹ I. Salomonson, *MededelingenLeiden* 43, 1962, p. 53-95; idem, *BABesch* 44, 1969, p. 4-109; J. Hayes, *Late Roman Pottery*, Londra, 1980.

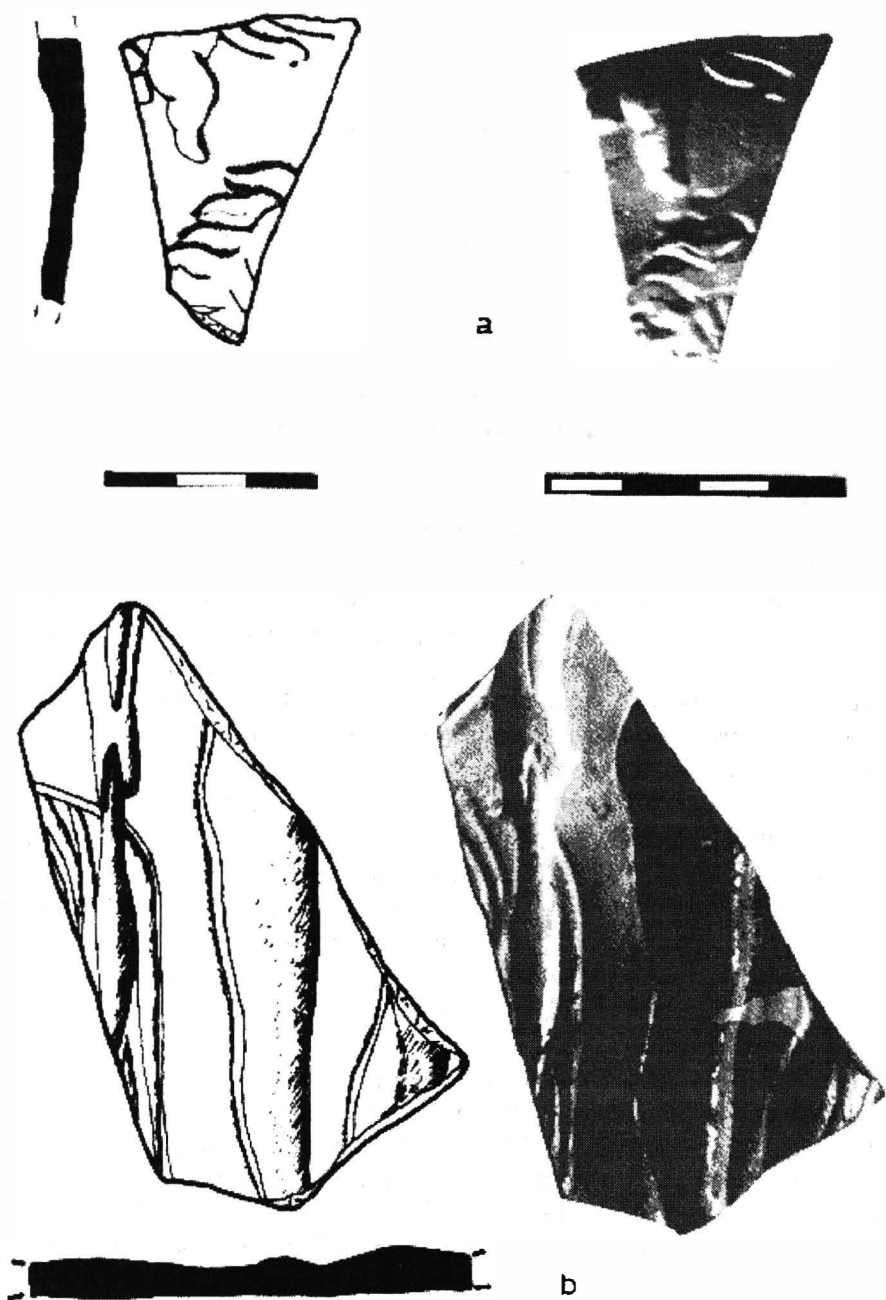

Fig. 1. – Durostorum. Ceramică africană cu decor în relief: a farfurie (nr. 1); b tavă dreptunghiulară (nr. 2).

360–430². Această datare nu diferă prea mult de cea stabilită de Salomonson și Hayes³, la care se realizează într-un studiu de sinteză și A. Carandini⁴.

Morfologic, exemplarele de la Durostorum fac parte din două tipuri diferite de vase: farfurii circulare și platouri dreptunghiulare. Ambele piese sunt fragmente foarte mici, totuși încadrarea lor în tipurile Hayes 56 (Salomonson forma a) exemplarul nr. 1 și Hayes 53 exemplarul nr. 2 nu lasă loc la dubii, de asemenea argila celor două fragmente de vas corespunde și ea produselor africane⁵.

Din punct de vedere al decorului, piesa nr. 1 – farfuria – pare să aibă limbile stilizate ale unui foc și în apropiere silueta unui bărbat îmbrăcat cu o tunică scurtă, având probabil mâinile întinse spre foc. Din iconografia pieselor Hayes 53, focul apare în două genuri de reprezentări. Pe unele exemplare descoperite în Egipt, la Cartagina și la Roma apare scena nașterii din flăcări a celor trei gemeni Castor, Polux și Elena, iar pe un vas de la Catania, în Italia, apare un cuptor pe a cărui gură țâșnesc flăcări și în apropierea căruia se află un bărbat, meșterul olar, probabil⁶. Socotim că farfuria fragmentară de la Durostorum are un decor similar cu exemplarul de la Catania. Între cele două piese există unele mici diferențe în așezarea siluetei umane.

Fragmentul din platoul dreptunghiular este, după părerea noastră, din mijlocul piesei și este foarte mic. Decorul pare să redea partea inferioară a gambelor unui bărbat ce poartă o lance cu vârful în jos. În spatele său se observă coada unui cal. Scena ne face să ne gândim la un călăreț descălecat.

În iconografia platourilor dreptunghiulare sunt cunoscute scene în partea centrală a vasului redând pe Dioscuri cu caii lor. Cavalerii stau alături de caii lor și au lăncile îndreptate în sus⁷. Deci nu putem vorbi de o analogie perfectă cu exemplarul de la Durostorum, ci numai de o apropiere a temei decorative. Până acum, din cunoștințele noastre, nu am putut identifica o analogie perfectă a scenei de pe vasul de la Durostorum. Totuși nu putem să nu semnalăm o analogie, este adevărat mai îndepărtată atât în timp cât și ca mod de prezentare, la Hayes. Este vorba de o farfurie de forma 104 din al doilea sfert al veacului al VI-lea, care are în centru redat un soldat cu lancea întoarsă cu vârful în jos. El apare fie singur, fie pereche. Hayes presupune că ar putea reprezenta pe Dioscuri. Acest decor este semnalat între altele și într-o descoperire de la Dinogetia⁸. Rămâne deci o ipoteză de lucru care în viitor se va confirma sau nu, aceea că pe vasul nostru sunt reprezentați Dioscurii într-o viziune artistică diferită.

² J. Garbsch, în *Zur spätantiken Keramik aus Nordafrika*, Augst, 1980, p. 1–44.

³ Salomonson, *MededelingenLeiden* 43, 1962, p. 67; Hayes, *op. cit.*, p. 90.

⁴ A. Carandini, în *Atlante delle forme ceramiche* II, Roma, 1980, p. 141.

⁵ Salomonson, *BABesch* 44, 1969, p. 17; Hayes, *op. cit.*, p. 13–14, 78, 83.

⁶ Salomonson, *op. cit.*, p. 53, fig. 73.

⁷ Garbsch, *op. cit.*, p. 245, fig. 21–22; Carandini, *op. cit.*, p. 164, pl. 79/4.

⁸ Hayes, *op. cit.*, p. 263, nr. 228, fig. 501; Gh. Ștefan, *Materiale* 8, 1962, p. 678, fig. 5.

Fără îndoială că exemplarele prezentate se aliniază datării curente stabilite pentru aceste tipuri de vase, adică sfârșitul sec. IV și începutul celui următor. Mai precis, Salomonson datează farfuria de tip Hayes 53A în a doua jumătate a sec. IV, iar Hayes între anii 350–430⁹. Platourile de tip Hayes 56 sunt datate de Salomonson în ultimul sfert al secolului al IV-lea, iar de Hayes între anii 360–430¹⁰. J. Garbsch propune pentru vasele cu scena Dioscurilor anii 400–420¹¹.

Prezența în Dobrogea a unor importuri de ceramică de lux nord africană în această perioadă de timp nu este surprinzătoare. Încă de la sfârșitul sec. III și începutul celui următor sunt cunoscute la Tomis, Aegisus și Greci vase de tipul *Navigidius*¹², la care vin să se adauge acum piesele de la Durostorum, evident dintr-o epocă mai târzie.

Exemplare ca cele de la Durostorum apar nu numai în zona limesului dunărean, ci și în restul Moesiei Secunda, ca și în provinciile vecine ca piese izolate¹³.

Cea mai probabilă cale de pătrundere a lor era prin porturile de la Marea Neagră. Viitoarele descoperiri sau publicarea unor materiale de acest tip aflate, poate, în depozitele unor muzee vor completa cunoștințele noastre.

Pentru Durostorum vasele cu decor în relief au importanță nu numai din punct de vedere al relațiilor comerciale cu nordul Africii (în fond certificate cu siguranță pentru prima dată pentru acest important centru urban), ci și pentru cronologia așezării. Ele reprezintă cele mai târzii piese de ceramică de lux romane din zonă.

Legându-ne și de un eveniment istoric mai apropiat, în speță invazia gotică de la sfârșitul sec. IV încheiată cu dezastrul de la Adrianopole, credem că piesele prezentate sunt un reper privind data de sfârșit a atelierelor și probabil a întregii așezări din zonă.

CÉRAMIQUE AFRICAINE À DÉCOR EN RELIEF DE DUROSTORUM

RÉSUMÉ

On présente deux pièces fragmentaires découvertes par hasard dans la zone des ateliers céramiques de Durostorum.

Du point de vue morphologique, il s'agit d'une assiette (n° 1) de forme Hayes 53 et d'un plateau rectangulaire (n° 2) de forme Hayes 56. L'étude de l'argile correspond à la céramique que J. Hayes appelle «African Red Slip Ware».

⁹ Hayes, *op. cit.*, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*, p. 91.

¹¹ Garbsch, *op. cit.*, p. 159 și 161.

¹² A. Rădulescu, *Pontica* 7, 1974, p. 317.

¹³ Hayes, *op. cit.*, p. 456, harta 7.

Bien que le fragment soit très petit, on peut distinguer sur l'assiette un décor en relief appliqué représentant à gauche un personnage masculin et à droite des flammes (?). Sur le plateau n° 2 il y a un décor réalisé en moule, représentant à droite un personnage masculin dont on ne voit qu'une partie des pieds et qui tient dans la main une lance avec le fer tourné en bas, un Dioscure (?) à sa gauche; on distingue la queue d'un cheval (?). Sans être identiques, on peut rapprocher ces décors aux thèmes iconographiques déjà connus pour cette catégorie céramique.

Les exemplaires de Durostorum peuvent être intégrés sans aucun doute à la chronologie établie par J. Salomonson, J. Hayes et récemment par J. Garbsch; ils datent donc de la fin du IVe siècle et du commencement du Ve siècle.

Ces découvertes relèvent pour Durostorum d'une signification à part. Outre qu'elles fournissent une preuve pour les relations commerciales avec l'Afrique septentrionale, ces trouvailles représentent les exemplaires les plus récents de céramique romaine découverts dans cette zone. Il est possible d'y voir un repère chronologique pour la fin des ateliers et probablement de tout le site à la suite de l'invasion des Goths vers la fin du IVe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Durostorum. Céramique africaine à décor en relief: a assiette (n° 1); b plateau rectangulaire (n° 2).

